

KACPER ROSNER-LESZCZYŃSKI
Uniwersytet Wrocławski
Instytut Historyczny
ORCID: 0000-0002-5464-6611

Kamilla Jasińska, *W ogniu i w gruzach. Uniwersytet Wrocławski w latach 1945–1946. Inne spojrzenie*, Wrocław: Via Nova, Strefa Kultury Wrocław, 2020, ss. 318, ill.

Kamilla Jasińska – jak sama o sobie pisze: „z wykształcenia filolog polski, z pasji popularyzatorka historii Wrocławia” – zajmuje się szeroko pojętą przeszłością tego miasta, w tym Uniwersytetu Wrocławskiego. W jej dorobku znajdziemy m.in. cykl artykułów poświęconych wyżej omawianym kwestiom, ukazujących się na łamach kwartalnika „Pamięć i Przeszość”¹, a także współautorstwo cieszącej się dużą popularnością publikacji – „Wrocław Kulczyńskiego”², przybliżającej czytelnikom miejsca związane z pierwszym rektorem Uniwersytetu oraz Politechniki. Warto nadto pamiętać o podsumowaniu projektu „Skreśleni”, przybliżającego temat odbierania tytułów naukowych na niemieckim Schlesische Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau³. Nie sposób wymienić tu wszystkich prac napisanych, redagowanych lub wydanych przez Kamillę Jasińską, która piastuje

¹ Kamilla Jasińska, *U progu pierwszego roku akademickiego w powojennym Wrocławiu*, „Pamięć i Przeszość” (2015), 4, s. 49–59; *eadem*, *Pionierki: cztery historie*, „Pamięć i Przeszość” (2016), 1, s. 32–40; *eadem*, *Ostatni adres Nehringa*, „Pamięć i Przeszość” (2016), 1, s. 50–55; *eadem*, *Dni kultury polskiej na Ziemiach Zachodnich w 1946 r.*, „Pamięć i Przeszość” (2016), 2, s. 49–55; *eadem*, *Czy wrocławianie śpią na kościach?*, „Pamięć i Przeszość” (2016), 3, s. 57–62; *eadem*, *Z garnka pionierów*, „Pamięć i Przeszość” (2016), 4, s. 19–23; *eadem*, *Wielka woda na Uniwersytecie*, „Pamięć i Przeszość” (2017), 1, s. 31–41.

² Kamilla Jasińska, Michał Karczmarek, *Wrocław Kulczyńskiego*, Wrocław 2018.

³ Kamilla Jasińska, Krzysztof Łagojda, *Skreśleni przywróceniu – podsumowanie projektu ‘Skreśleni’*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, 70 (2015), 1, s. 163–173. Godna uwagi jest publikacja związana ze wspomnianym projektem: *Skreśleni: odbieranie tytułów naukowych przez Schlesische Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau w latach 1933–1945*, red. Norbert Finzsch, Krzysztof Ruchniewicz, we współpr. z Anną Kurpiel, Wrocław 2014.

obecnie stanowisko kierownika Działu Wydawniczego w Centrum Historii Zajezdnia we Wrocławiu. Warto jedynie podkreślić, że jej opracowania są kierowane do szerokiego grona odbiorców. Pamiętając o powyższym charakterze prac Autorki, zarazem o słowach prof. Grzegorza Straucholda, który zauważył niedawno na łamach Śląskiego Kwartalnika Historycznego „Sobótka”, że: „recenzja bywa kojarzona z zamierzoną krytyką wychwyconych usterek, błędów i innych »wpaadek« poczynionych przez autorów esejów i redaktorów naukowych”⁴, chciałbym, by to krótkie omówienie pracy Kamilli Jasińskiej, odbiegało od tego rodzaju skojarzeń i było merytoryczną wypowiedzią, mającą na uwadze w równym, a nawet większym stopniu, mocne strony ocenianej publikacji.

Recenzowana pozycja dzieli się na dwa duże rozdziały: *Uniwersytet w ogniu* (s. 17–104) oraz *Uniwersytet w gruzach* (s. 105–280), a każdy z nich składa się z kilka problemowych podrozdziałów. Książka, pomimo swojego popularnonaukowego charakteru, opatrzona została przypisami i bogatą bibliografią, znajdującymi się na końcu pracy.

Część I przybliży czytelnikom historię Uniwersytetu Wrocławskiego przed 1945 r. Jasińska w swojej narracji cofa się do lat 30. XX w. i porusza różne tematy – począwszy od prześladowania polskich studentów, skończywszy na przegładzie budynków uniwersyteckich (co bardzo mile mnie zaskoczyło). Dalej Autorka płynnie przechodzi do omówienia okresu II wojny światowej, zwracając szczególną uwagę na czasy Festung Breslau (1944–1945). Blisko dwukrotnie obszerniejsza *Część II* to historia powojennego miasta, które odradzało się niczym Feniks z popiołów. Wbrew pozorom narracja tego rozdziału nie zaczyna się wraz z zakończeniem działań zbrojnych w Europie, ale obejmuje także wcześniejsze (bo wojenne) próby organizowania życia naukowego w „wyzwalanej” Polsce. Bardzo obszernie przedstawione zostały biogramy osób współpracujących ze Stanisławem Kulczyńskim, zaangażowanych w reaktywację życia naukowego we Wrocławiu (podrozdział *Cudotwórcy z grupy Stanisława Kulczyńskiego*, s. 153–193). Zwróć uwagę na fakt, że omówione zostały sylwetki mniej znanych kobiet – Jadwigi Osieckiej-Browińskiej z domu Hreczkowskiej, asystenki profesora Kamila Stefki czy Ireny ze Straussów Pyrkowej. Nie zabrakło również miejsca na przypomnienie, kim były Agnieszka Walkowiak czy Zofia Gostomska.

⁴ Grzegorz Strauchold, [rec.] *Jelenia Góra i region Karkonoszy w XX wieku*, red. Iwo Łaborewicz, Marek Szajda, Wrocław: Wyd. Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, 2019, ss. 179, ill., „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, 76 (2021), 4, s. 143.

Tytułowe „inne spojrzenie”, jak tłumaczy sama Autorka, jest „z jednej strony ich [grupy profesora Kulczyńskiego – K.R-L] spojrzeniem na ówczesny Wrocław, z drugiej zaś strony – jest to moje spojrzenie na to, co działo się we Wrocławiu w tym przełomowym okresie” (s. 12). Istotnie, Jasińska w dużym stopniu oparła się na wspomnieniach, które są szeroko wykorzystywane w znacznej części książki. Dla potencjalnego odbiorcy, który nie zajmuje się naukowo badaniem historii powojennego Wrocławia, jest to z pewnością atrakcyjne. Dla zaznajomionego z literaturą przedmiotu badacza – forma powtórzenia. Nie zapominam jednak o tym, że książka nie jest naukową monografią uniwersytetu, co zostało podkreślone w *Słowie od Autorki* (s. 8). Stworzona została przez pasjonatkę dla pasjonatów.

Opis Festung Breslau, jak wcześniej wspomniałem, zajmuje pokaźną część pierwszego rozdziału (s. 71–104). Na ponad 30 stronach autorka cytowała w głównej mierze wspomnienia ks. Paula Peikerta, ks. Waltera Lassmanna, Hugona Hartunga, a także relacje Polaków przebywających wówczas w Breslau. Skrótowo przedstawiła sytuację w mieście-twierdzy, skupiając się na głównych wydarzeniach, jakim były: przygotowania do obrony, styczniowa ewakuacja ludności cywilnej, lutowe okrażenie miasta czy *Tragiczna Wielkanoc*. Wspomniane treści są niewątpliwie istotne, ponieważ pokazują czytelnikowi, jak doszło do zniszczenia Wrocławia. Stopień uogólnienia, jak na książkę popularnonaukową, wydaje się poprawny, należy jednak pamiętać, że nie wszystkie wątki zostały odpowiedniego doprecyzowane. Przykładem może być zdanie: „W twierdzy pozwolono pozostać tylko trzydziestu pięciu księżom” (s. 83), w którym Autorka powtarza najprawdopodobniej informację zaczerpniętą z relacji ks. Peikerta lub ks. Lassmanna⁵. Według wykazu Horsta Gleissa w Festung Breslau przebywało nie mniej niż 41 duchownych katolickich oraz 16 protestanckich⁶. Wspomnienia o 35 księżach nie należy rozpatrywać w kategorii błędu, bo istotnie tak było – w Festung Breslau przebywało 35 diecezjalnych księży katolickich, biskup Josef Ferche, a także

⁵ Paul Peikert, *Kronika dni oblężenia. Wrocław 22 I – 6 V 1945*, wstęp i kom. Karol Jonca, Alfred Konieczny, Wrocław 1985, s. 32; Walter Lassmann, *Moje przeżycia w Festung Breslau. Z zapisków kapłana*, tłum. A. Wziątek, wstęp N. Heising, kom. i posłowie M. Zybura, Wrocław 2012, s. 29. Podobnie: Karol Jonca, Alfred Konieczny, *Upadek „Festung Breslau” 15 II – 6 V 1945*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1963, s. 30.

⁶ Horst Gleiss, *Breslauer Apokalypse 1945: Dokumentarchronik vom Todeskampf und Untergang einer deutschen Stadt und Festung am Ende des zweiten Weltkrieges: unter besonderer Berücksichtigung der internationalen Presseforschung, persönlicher Erlebnisberichte von Augenzeugen und eigenen Tagebuchaufzeichnungen*, Bd. 9, Rosenheim 1997, s. 390–392.

pięciu zakonników⁷. Rola zarówno zakonników, jak i pastorów protestanckich⁸ była całkiem spora, dlatego warto pamiętać także o nich. Nie mogę zgodzić się w pełni ze stwierdzeniem Jasińskiej, że „Nie są, niestety, znane dokładniejsze informacje na temat ostatniej kwatery dowództwa Festung Breslau” (s. 102), ponieważ dysponujemy szczerkowymi informacjami na temat zarówno otoczenia, jak i samego schronu, które zostały zebrane przez Horsta Gleissa. Lakonicznie o wnętrzu kwatery pisał Emil Heinze (*Bis zum bitteren Ende. Tagebuchnotizen aus der Breslauer Festungszeit*), wspominając o dwóch agregatach oświetleniowych, sieci wodociągowej oraz o oddzielnej kuchni, która dysponowała nowoczesnymi, elektrycznymi sprzętami kuchennymi. Wymieniając wyposażenie i wystrój, pisał także o masywnych biurkach, obrazach oraz dywanach, które były dekoracją w pomieszczeniach służbowych⁹. Wiarygodność relacji Heinzego może być tematem dyskusji, niemniej jest to jedno z niewielu źródeł, które mogłoby zobrazować czytelnikowi hipotetyczny wygląd kwatery dowództwa. W tekście pojawiają się także drobne pomyłki. Autorka wspomina przykładowo, że „Piwnice poklasztornego gmachu na Piasku uchodziły za najmocniejsze w całym mieście. [...] W marcu 1944 roku na swoją siedzibę upatrzył sobie to miejsce generał Hermann Niehoff – ostatni komendant Festung Breslau” (s. 98). Niewątpliwie Kamilla Jasińska miała na myśli marzec 1945 r., ponieważ dopiero wtedy Niehoff przejmował dowództwo nad twierdzą (2 III 1945 r. pojawiła się związana z tym faktem decyzja, a realne dowodzenie przejął kilka dni później)¹⁰.

Bardzo pozytywnie zaskoczył mnie zebrany materiał ikonograficzny, w tym zdjęcia autorstwa Dominiki Hull obrazujące, jak obecnie prezentuje się niedostępny dla zwiedzających schron na Wyspie Piaskowej. Kamilla Jasińska zadbała o dołączenie skanów archiwalnych dokumentów, zdjęć, a także pocztówek, które wzbogacają tekst. Z wielką przyjemnością czyta się zebrane przez Autorkę wspomnienia, m.in. na temat „mojego” Instytutu Historycznego. Przywołam tu słowa

⁷ Byli to: o. Anton Albert SJ, o. Hubert Braschke SDS, o. Josef Holzapfel SVD, o. Angelus Pechan, o. Karl van Volxem SJ. Por. Gleiss, *Breslauer*, Bd. 9, s. 391–392; Tomasz Nochowicz, *Ks. Johannes Liebelt – duszpasterz katolików narodowości niemieckiej w Wałbrzychu*, „Nowa Kronika Wałbrzyska”, 3 (2015), s. 175.

⁸ Zob. Joanna Hytrek-Hryciuk, *Działalność wrocławskich ewangelików w Festung Breslau (styczeń – maj 1945 r.)*, [w:] *Festung Breslau 1945. Historia i pamięć*, red. Tomasz Głowiński, Wrocław 2009, s. 179–187.

⁹ Gleiss, *Breslauer*, Bd. 3, s. 434.

¹⁰ Bundesarchiv Militärarchiv Freiburg, sygn. PERS 6/288: Personalakten für Niehoff Hermann, f. 87; Gleiss, *Breslauer*, Bd. 9, s. 324.

prof. Karola Maleczyńskiego, który pisał: „W małym pokoiku przy ul. Szewskiej 49, nieopalonym (brak koksu), z częściowo jeszcze powybijanymi szybami, miałem swój pierwszy wykład z dziejów Śląska dla grupki kilku studentów entuzjastów, którzy przetrwali najcięższe czasy i doczekali się – tak jak i my – tego, że na wyższej uczelni wrocławskiej począł rozbrzmiewać polski język wykładowy” (s. 216).

W mojej ocenie praca Kamilli Jasińskiej jest atrakcyjnym opracowaniem popularnonaukowym „trudnego” okresu dziejów Uniwersytetu Wrocławskiego. Tytułowe „inne spojrzenie” najpełniej oddaje charakter tej książki i udowadnia, że brak akademickiego wykształcenia historycznego nie przekreśla szans na stworzenie pracy, która zainteresuje mieszkańców Wrocławia i pomoże im zrozumieć, z czym zmagali się wrocławscy pionierzy.